

Om afstemningsmetoder ved kollektive beslutninger

Af JAN KOBBERNAGEL¹⁾ og POUL SVEISTRUP²⁾

Reglerne for vedtagelse af forslag og ændringsforslag, herunder rækkefølgens betydning for afstemningens udfald, er hovedtemaet for denne artikel, der tillige behandler afstemning om mistillidsvota, paragrafvis afstemning og reglerne om kvalificeret majoritet.

I. *Problemet.*

I en tidligere afhandling i dette tidsskrift³⁾ har vi behandlet nogle af de spørgsmål, der opstår, når en forsamling skal træffe beslutning eller foretage valg. Afhandlingen koncentrerede sig særlig om metoderne til konstatering af stemmeflerhed ved valg mellem mere end to kandidater. De resultater, vi nåede til, var imidlertid begrænset til valg handlinger. Det skal i nærværende artikel undersøges, under hvilke betingelser den foregående afhandlings resultater kan generaliseres til at gælde andre beslutninger end valg. Som indledning hertil skal der først siges lidt om forskellen mellem valg handlinger og andre beslutninger.

II. *Begreber og inddelinger.*

A. *Valg og beslutninger.*

Med udtrykket valg eller valg handlinger menes ifølge almindelig sprogbrug *personvalg*, d.v.s. valg af en eller flere personer til besættelse af bestemte poster, f. eks. som bestyrelsesmedlem eller revisor. Med ordet *beslutning* sigtes der til vedtagelse eller forkastelse af et fremsat

¹⁾ Professor ved Handelshøjskolen i København.

²⁾ Amanuensis ved Handelshøjskolen i København, cand. polit.

³⁾ „Nogle afstemningsregler“, Hæfte 2, 1960, p. 65-96.

Om afstemningsmetoder ved kollektive beslutninger

Af JAN KOBBERNAGEL¹⁾ og POUL SVEISTRUP²⁾

Reglerne for vedtagelse af forslag og ændringsforslag, herunder rækkefølgens betydning for afstemningens udfald, er hovedtemaet for denne artikel, der tillige behandler afstemning om mistillidsvota, paragrafvis afstemning og reglerne om kvalificeret majoritet.

I. *Problemet.*

I en tidligere afhandling i dette tidsskrift³⁾ har vi behandlet nogle af de spørgsmål, der opstår, når en forsamling skal træffe beslutning eller foretage valg. Afhandlingen koncentrerede sig særlig om metoderne til konstatering af stemmeflerhed ved valg mellem mere end to kandidater. De resultater, vi nåede til, var imidlertid begrænset til valg handlinger. Det skal i nærværende artikel undersøges, under hvilke betingelser den foregående afhandlings resultater kan generaliseres til at gælde andre beslutninger end valg. Som indledning hertil skal der først siges lidt om forskellen mellem valg handlinger og andre beslutninger.

II. *Begreber og inddelinger.*

A. *Valg og beslutninger.*

Med udtrykket valg eller valg handlinger menes ifølge almindelig sprogbrug *personvalg*, d.v.s. valg af en eller flere personer til besættelse af bestemte poster, f. eks. som bestyrelsesmedlem eller revisor. Med ordet *beslutning* sigtes der til vedtagelse eller forkastelse af et fremsat

¹⁾ Professor ved Handelshøjskolen i København.

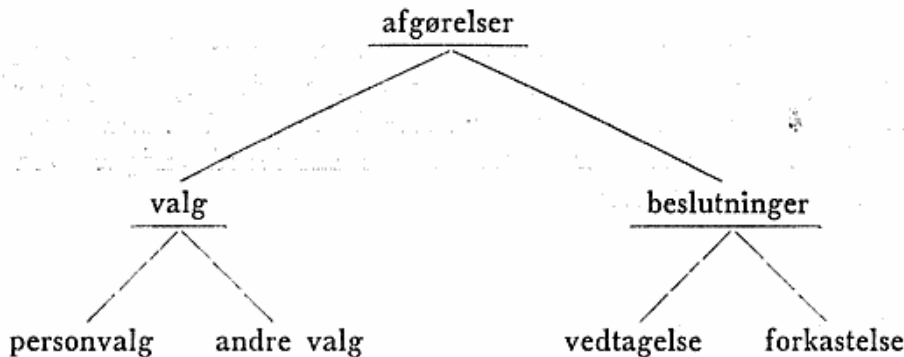
²⁾ Amanuensis ved Handelshøjskolen i København, cand. polit.

³⁾ „Nogle afstemningsregler“, Hæfte 2, 1960, p. 65-96.

forslag. Terminologien ligger dog ikke fast. Hvis der således er fremsat to alternative forslag til beslutning, vil man ofte først foretage et valg mellem dem for derefter at sætte det foretrukne under afstemning til vedtagelse eller forkastelse. Og fremsættes der forslag til valg af en kandidat til et hverv, der ikke er foreskrevet i vedtægterne, vil det være nødvendigt først at beslutte, om posten skal besættes, for derefter – hvis forslaget vedtages – at skride til valg af kandidaten.

Oftentimes bruges i stedet for beslutning ordet „vedtagelse“⁴⁾. Denne sprogbrug er dog mindre velegnet, hvis afgørelsen går ud på forkastelse af forslaget.

I det følgende vil nedenstående terminologi blive søgt gennemført:

Mod denne inddeling kan ganske vist indvendes, at beslutningen om vedtagelse eller forkastelse også beror på et valg mellem to muligheder. Der er imidlertid den forskel – som nærmere skal belyses i det følgende – at et valg (i skemaets betydning) indebærer en stillingtagen til to positive muligheder, medens beslutningen er en stillingtagen for eller imod en given mulighed. Ved et „valg“ vælges der mellem A og B. Ved en „beslutning“ vælges der mellem A og ikke-A (i det følgende kaldet Nul eller 0). Denne forskel indebærer flere vigtige konsekvenser. Derfor er det praktisk at benytte en terminologi, der afspejler denne sondring, uanset at sprogbroen ikke er uangribelig fra et semantisk synspunkt.

Blandt valghandlingerne indtager personvalget en særstilling derved, at dets gennemførelse ofte er *obligatorisk*, idet det er foreskrevet i loven eller i vedtægterne. Dette er i aktieselskaber og foreninger tilfældet med valg til bestyrelse og revision. I andre tilfælde er valget om ikke en retlig så dog en faktisk nødvendighed, f. eks. valg af dirigent i en

⁴⁾ Jfr. f. eks. N. Skriver Svendsen: Valg og vedtagelser. Kbh. 1946.

større forsamling. Denne *tvangssituation* forklarer den særregel, at hvis der kun foreslåes een kandidat, er han valgt uden afstemning⁵). Endvidere motiverer den regelen om, at afgørelsen i tilfælde af stemmelighed kan træffes ved lodtrækning⁶), medens stemmelighed ved beslutninger må medføre, at forslaget er forkastet, da det ikke har opnået det til vedtagelse nødvendige flertal.

Også andre valg end personvalg kan efter omstændighederne afføde en tvangssituation, hvor valget er en faktisk nødvendighed, f. eks. hvis en virksomhed er nødsaget til at standse, dersom en løsning ikke kan findes. I sådanne tilfælde er tvangen imidlertid ikke af retlig karakter (muligheden nul er teoretisk til stede), og dette må i visse henseender påvirke afstemningsreglerne⁷).

Endvidere kan en tvangssituation opstå som følge af afstemningens tilrettelæggelse, f. eks. hvis man først vedtager forslag A og derefter stemmer om, hvorvidt dette forslag i sine detaljer skal gennemføres som A¹ eller A². Denne tvangssituation kan imidlertid undgås ved en anden afstemningsteknik⁸).

B. Typer af forslag.

1. Ekskluderende forslag:

De fleste forslag kan formuleres på en sådan måde, at afgørelsen beror på et valg mellem to muligheder, der gensidigt udelukker hinanden (*ekskluderende muligheder*). Prototypen på et sådant afstemningstema er valg mellem to kandidater til een post eller et forslag til vedtagelse eller forkastelse. Fremsættes der to forslag til beslutning, A og B, der udelukker hinanden, foreligger der tre ekskluderende muligheder A, B og 0.

⁵) Fornævnte afhandling, p. 73.

⁶) Fornævnte afhandling, p. 71.

⁷) Der findes andre beslutninger end valg, hvor en afgørelse nødvendigvis skal træffes. Det vigtigste eksempel er domme, der afgøres af kollegiale retter. Her er der i retsplejeloven givet regler om, hvorledes der skal forholdes, hvis stemmerne står lige. De kan gå ud på, at retsformandens stemme gør udslaget eller – i straffesager – at det for tiltalte gunstigste resultat skal antages. I det følgende ses der bort fra domsafgørelser, idet fremstillingen særlig har sigte mod beslutninger i selskaber og foreninger.

⁸) Se herom nedenfor under III.

To forslag A og B kan imidlertid forholde sig sådan til hinanden, at der både er mulighed for kun at vedtage et af dem og at vedtage dem begge; A og B er *ikke-ekskluderende* eller *uafhængige* forslag. Her er derfor *fire* ekskluderende muligheder: A + B, A + O, O + B og O.

Ved bedømmelsen af, om forslagene er ekskluderende, kommer det ikke an på det formelle forhold, men på den reelle situation. Hvis der således er spørgsmål om anvendelse af et bestemt beløb, og to forslag er fremsat, er der formelt mulighed for at vedtage dem begge. Men hvis der kun er penge nok til et af dem, er forslagene reelt ekskluderende.

2. *Suppositive forslag.*

En særstilling indtager det suppositive forslag, d.v.s. et forslag der forudsætter et andet forslag, i forhold til hvilket det efter forslagsstillerens mening er en forbedring. Det fremtræder i formen ofte som et ændringsforslag. Karakteristisk for et suppositivt forslag er, at det er ufuldstændigt, d.v.s. det har ingen mening isoleret betragtet.

3. *Hovedforslag og ændringsforslag.*

I litteraturen og i praksis operer man ofte med en sontring mellem hovedforslag og ændringsforslag, og man opstiller på grundlag heraf visse principper for afstemningen, f. eks. at der stemmes om ændringsforslag, før der stemmes om hovedforslaget, eller at der ved afstemning om flere ændringsforslag skal stemmes om det mest vidtgående først. Værdien af sådanne principper beror dels på, hvad man lægger i begreberne hovedforslag og ændringsforslag, dels på hvilke konklusioner, man vil drage af sontringen. Til grund for terminologien ligger formentlig følgende tankegang:

Der fremsættes et forslag, A, men en anden deltager foreslår det ændret til A^1 , der i hans øjne er en forbedring af A; han betegner det derfor som et ændringsforslag til hovedforslaget A. Efter almindelig praksis stemmes der nu først om ændringsforslaget, og hvis dette får flere ja-end nej-stemmer, sættes hovedforslaget i den således ændrede skikkelse (A^1) under afstemning til vedtagelse eller forkastelse. Forkastes ændringsforslaget, sættes hovedforslaget uden ændring (A) under afstemning.

Anderledes derimod, hvis et medlem går imod forslag A og i stedet foreslår B. Dette er i hans øjne ikke et ændringsforslag (d.v.s. ikke en forbedring af A), men et helt andet forslag, d.v.s. et nyt hovedforslag. Her vil man undertiden stemme om forslagene i den rækkefølge, hvori

de er fremsat⁹⁾). Hensigtsmæssigheden af denne fremgangsmåde diskuteres nedenfor under III.

Den her skitserede forskel mellem ændringsforslag og nyt hovedforslag kan i praksis blive udflydende. Et forslag, der betegner sig som ændringsforslag, kan afvige så meget fra hovedforslaget, at det i realiteten er et helt andet forslag. De forsøg, der har været gjort på i love og vedtægter at definere begrebet ændringsforslag, har da også vist sig lidet anvendelige i praksis¹⁰⁾.

På tilsvarende måde forholder det sig med sondringen mellem ændringsforslag og underændringsforslag. Den, der vil kritisere et ændringsforslag, kan enten søge at „forbedre“ det ved at foreslå det ændret til (A^{1a}) eller han kan gå imod ændringsforslaget og stille et andet ændringsforslag i stedet (A²).

Også denne sondring er naturligvis flydende.

Hvis disse sondringer skal have nogen mening, må man vistnok opstille den fordring, at et ændringsforslag skal forholde sig *suppositivt* til hovedforslaget, d.v.s. at ændringsforslaget *forudsætter* et allerede fremsat forslag.

Eksempel 1:

Hovedforslaget (A) går ud på at købe en ejendom.

Ændringsforslaget (A₁) går ud på, at ejendommen skal ligge på Frederiksberg. Hvis hovedforslaget forkastes, svæver ændringsforslaget i luften; det har kun praktisk mening i tilknytning til hovedslaget.

Eksempel 2:

Forslag A: Køb af en ejendom. Forslag B: Leje af lokaler. B er en anden og selvstændig løsning af lokaleproblemet. Teoretisk kan begge forslag vedtages, men i praksis vil man vælge mellem dem (de er formelt ikke-exkluderende, reelt exkluderende). Derimod er der ingen suppositiv forbindelse mellem dem. Tværtimod, bliver A forkastet, er B en nærliggende mulighed – og omvendt.

I det følgende vil vi derfor kun bruge udtrykkene ændringsforslag og underændringsforslag om forslag, der forholder sig suppositivt til et

⁹⁾ Der kan til det følgende i det hele henvises til litteraturfortegnelsen i ovenciterede afhandling, p. 96. Særlig fremhæves Alb. Heckscher: Afstemningslære, 1892, der indeholder en grundig og banebrydende analyse af en række afstemningsproblemer, samt til H. B. Krenchel: Håndbog for Dirigenter, 2. udg. 1951, der giver en populær vejledning, som dog er misvisende på flere punkter, jfr. nærmere ndf. note 14 og 15 og den citerede afhandling, note 16.

¹⁰⁾ Se f. eks. de hos Heckscher, p. 64, citerede eksempler.

allerede fremsat forslag. I modsætning hertil bruges udtrykkene hovedforslag og nyt hovedforslag om forslag, der er selvstændige i den forstand, at de ikke forudsætter noget andet forslags gennemførelse.

Når to eller flere hovedforslag fremsættes samtidig (flere forslag til løsning af samme problem), kan de indbyrdes forholde sig ekskluderende eller ikke-ekskluderende. Det samme gælder det indbyrdes forhold mellem to ændringsforslag til samme hovedforslag såvel som mellem to underændringsforslag til samme ændringsforslag.

4. *Involverende forslag.*

Inden for ændringsforslagene, således som de her er defineret, er der en type, der påkalder særlig interesse. De fremsatte forslag kan nemlig forholde sig indbyrdes som mere eller mindre vidtgående. Er der således foreslået forhøjelse af kontingentet til 40 kr., og et ændringsforslag går ud på forhøjelse til 50 kr. medens et andet ændringsforslag vil forhøje til 60 kr., kan man sige, at det sidste (videstgående) forslag inkluderer eller involverer de to foregående. Vedtages de 60 kr., er det efter en udbredt opfattelse ikke nødvendigt at stemme om 50 kr. og 40 kr. (Derimod er det nødvendigt, når et af ændringsforslagene er vedtaget, at sætte det således ændrede hovedforslag under afstemning). Forslag af denne art kaldes i denne artikel *involverende*.

Den i parlamentarisk praksis velkendte grundsætning, at der stemmes først om det videstgående ændringsforslag, har kun mening, når forslagene virkelig er involverende. Dette vil lettest forekomme ved spørgsmål, der angår penge, men kan muligt også forekomme i andre tilfælde. Forslag, der er rent involverende, forekommer dog ikke hyppigt. Man må nemlig være opmærksom på, at forslag, der formelt er involverende, ikke behøver at være det i realiteten, eksempelvis, fordi beløb af forskellig størrelse kan muliggøre realisering af helt forskellige formål.

Eksempel 3:

I en forening foreslås kontingentet forhøjet med 10 kr. til dækning af stigende administrationsudgifter. Et medlem mener, at dette formål nødvendiggør en forhøjelse på 15 kr., og stiller ændringsforslag herom. Et andet medlem påpeger, at tiden er inde til at udgive et medlemsblad, hvilket alene vil koste 15 kr. årlig pr. medlem. Han foreslår derfor kontingentet forhøjet med 30 kr. Hvis man stiller disse forslag op på række som forhøjelse med 10 kr., 15 kr. og 30 kr., er forslagene tilsyneladende involverende, men i virkeligheden er det sidste forslag et nyt hovedforslag, der er sideordnet med det første forslag, medens forslaget om forhøjelse med 15 kr. er suppositivt i forhold til det første forslag. Der er altså to hovedforslag, A og B, samt et ændringsforslag A₁.

For at tydeliggøre situationen bør dirigenten i eksempel 3 formulere forslagene således, at formålet med forhøjelsen fremgår af ordlyden, og han bør sørge for, at formålet også fremgår af forhandlingsprotokollen. Hvis A forkastes, men B vedtages, kan bestyrelsen ikke bruge pengene til administration, men er forpligtet til at søge et blad udgivet. – Forslag af denne art kan man kalde *betingede* forslag.

Når flere ændringsforslag fremsættes, kan nogle være indbyrdes involverende, medens andre er sideordnede.

Eksempel 4:

Forslag A : Til revision af vedtægterne nedsættes et udvalg

- A₁ : - - - på højst 3 medlemmer
- A_{1a}: - - - på højst 5 medlemmer
- A₂ : - - - med en jurist som formand.

Her er A₁ involverende i forhold til A_{1a}; maksimaltallet 3 er strengere (videregående) end 5. Vedtages A₁, er det unødvendigt at stemme om A_{1a}. Havde der i stedet for „højst“ stået et „mindst“, havde forholdet været omvendt.

A₂ er sideordnet med A₁. Begge forslag kan vedtages eller forkastes.

Alle tre ændringsforslag er suppositive i forhold til A. Selv om de vedtages, falder de bort, hvis A forkastes.

C. Resumé.

Hvis man sonderer mellem hovedforslag og ændringsforslag (=suppositive forslag), får man tre typer af afstemninger: Hovedforslag ctr. hovedforslag, ændringsforslag ctr. ændringsforslag og ændringsforslag ctr. hovedforslag. Den første gruppe kan indbyrdes forholde sig eksclu-

Forslag	Excluderende	Ikke excl.	Involverende
Hovedforslag ctr. Hovedforslag	+	+	÷
Ændringsforslag ctr. Ændringsforslag	+	+	+
Ændringsforslag ctr. Hovedforslag	+	÷	+

derende eller ikke-ekskluderende (=uafhængigt). Den anden gruppe kan forholde sig på samme måde, men kan tillige være involverende. Den tredje gruppe forslag kan være ekskluderende og involverende, men kan begrebsmæssigt ikke være ikke-ekskluderende (man må enten ændre eller lade være med at ændre).

III. Afstemningsmåden ved beslutninger.

Det forudsættes i det følgende, at det drejer sig om beslutninger, der kan vedtages med simpelt, absolut flertal. Der bortses altså fra krav om kvalificeret flertal eller enstemmighed¹¹⁾.

A. Afstemning over eet forslag.

Når kun et forslag er fremsat, foreligger to ekskluderende muligheder: vedtagelse eller forkaselse. Forslag om forkastelse er ganske vist ikke fremsat, men er begrebsmæssigt underforstået. En afstemning er altså nødvendig. Der stemmes for eller imod det formulerede forslag; får det flere jastemmer end nejstemmer, er forslaget vedtaget, i modsat fald forkastet. Står stemmerne lige, er forslaget forkastet, da det ikke har opnået flertal.

B. Afstemning over flere forslag.

Er der fremsat mere end et forslag vedrørende samme sag, afhænger afstemningsmåden af, hvorledes forslagene forholder sig indbyrdes.

1. Ekskluderende forslag.

Hvis de fremsatte forslag gensidigt udelukker hinanden, minder situationen om et valg, dog med den forskel, at der foruden de fremsatte forslag er endnu en mulighed, nemlig: status quo, d.v.s. forkastelse af alle forslag.

a. To forslag er fremsat.

Her er tre logiske muligheder: A, B og O. Det er her det almindeligste at benytte *eliminationsmetoden*. Fremgangsmåden er følgende: Det findes først ved afstemning, om flertallet foretrækker A eller B, og derefter stemmes der om, hvorvidt det af flertallet foretrukne alternativ skal gennemføres, (der stemmes ja eller nej). Ved denne sidste afstemning er enhver stemmende naturligvis frit stillet, og det kan derfor tænkes, at det alternativ, der er foretrukket af flertallet, alligevel bliver forkastet.

¹¹⁾ Se herom fornævnte afhandling pag. 69 og nedf. pag. 00.

Eksempel 5:

Forslag A: Der købes en ejendom.

– B: Der lejes lokaler.

Den tredje mulighed er, at man bliver i de hidtidige lokaler, d. v. s. status quo eller 0. Det må erindres, at hver af de tre muligheder kan have tilhængere i forsamlingen.

Teoretisk set kunne man lige så godt begynde med at afgøre, om man skal flytte eller blive boende, for derefter, hvis flytning beslutes, at afgøre om man skal købe eller leje. Men ved en sådan fremgangsmåde ville man sætte de stemmende i forlegenhed, idet deres stemmeafgivning kan blive påvirket af den usikkerhed, der hersker med hensyn til den næste afstemning. Man plejer at udtrykke det på den måde, at de stemmende har krav på at vide, hvad det er, de beslutter sig til. Det ved de ikke, hvis man begynder med flytning *ctr.* ikke-flytning. Derfor vil man først tage stilling til alternativerne køb eller leje. Disse forslag er i virkeligheden suppositive i forhold til det ikke udtrykkeligt formulerede forslag: flytning. (Kun hvis det af stemningen i salen fremgår, at der er modstand mod begge forslag, kan det forsvares at stemme først om flytning eller ikke.)

Hvis stemmerne står lige ved afstemningen mellem A og B, er det udtryk for, at forsamlingens vilje ikke har kunnet findes med hensyn til dette spørgsmål. Med denne erkendelse in mente kan man nu skride til afstemning over spørgsmålet flytning eller ikke-flytning. Vedtages flytning, må det formentlig indebære, at det overlades til bestyrelsen at løse lokaleproblemet enten ved køb eller leje. Lodtrækning kan ikke anvendes i denne situation, i hvert fald ikke uden hjemmel, idet man ikke befinder sig i en sådan „nødsituation“, som lodtrækningen forudsætter.¹²⁾

En anden – og formentlig bedre – fremgangsmåde er at anvende *præferencemetoden*. Man betragter i så fald forslagene A, B og 0 som sideordnede excluderende forslag og stemmer om dem parvis for at udfinde, hvilket forslag flertallet foretrækker fremfor ethvert af de andre. (Ved skriftlig afstemning kan man nøjes med een afstemning, idet de stemmende opfører forslagene i den rækkefølge, hvori de foretrækkes. Resultatet udfindes ved optælling og parvis sammenligning). Denne metode vil som tidligere påvist give et absolut flertal for et af de tre forslag i det langt overvejende antal tilfælde.

¹²⁾ Se om begrundelsen for lodtrækning fornævnte afhandling pag. 71. Lodtrækning må dog vistnok altid kunne beslutes af forsamlingen, men om sådan beslutning kan vedtages med simpelt flertal, er måske tvivlsomt.

Spørgsmålet er imidlertid, hvorledes man skal forholde sig i de (ganske vist sjældne) tilfælde, der viser sig at være kontradiktoriske. Lodtrækning kan næppe komme i betragtning, og ej heller kan spørgsmålet uden videre henskydes til bestyrelsens afgørelse. Men hvad da?

At tilfældet er kontradiktorisk, viser som tidligere anført, at der ikke er flertal for noget af de tre forslag.

Eksempel 6:

A foretrækkes for B, B for 0 og 0 for A.

Altså: Forsamlingen kan ikke sige, hvad den foretrækker.

Resultatet frembyder nogen lighed – men ikke fuld parallellitet – med den situation, at der er stemmelighed. Hvis det tør anses forsvarligt at betragte tilfældet som analogt med stemmelighed, bliver resultatet status quo, d. v. s. 0. Begrundelsen er: Forslagene A og B kan kun vedtages, hvis der konstateres flertal for et af dem. Dette er ikke sket; derfor må status quo bevares.

At dette ofte vil stemme med forsamlingens vilje, kan man konstatere ved at benytte den først omtalte afstemningsmåde, eliminationsmetoden, som kontrol. Man lader først forsamlingen vælge mellem A og B. Det, der foretrækkes, sættes nu under afstemning til vedtagelse eller forkastelse, når tilfældet er kontradiktorisk.¹³⁾

Der kan imidlertid, selv i kontradiktoriske tilfælde, forekomme situationer, hvor 0-løsningen er utilfredsstillende. Der er jo kun et mindretal, der har stemt principalt for 0. Af de resterende deltagere har nogle placeret 0 som den næstbedste løsning, medens andre har anset den for dårligst. Hvis forsamlingen imidlertid først var blevet stillet over for valget mellem 0 eller positiv løsning (A eller B), er det muligt, at 0 var blevet forkastet. Det må herved erindres, at vælgerne, der skal stemme om A, B eller 0, ikke har mulighed for at angive, med hvilken grad af styrke, de foretrækker det ene forslag fremfor det andet. Det er muligt, at A-tilhængerne anser A som lidt bedre end B, men B som langt bedre end 0, medens B-tilhængerne måske vil anse B for bedre end 0, men 0 for langt bedre end A.

Denne mere nuancerede viden om præferencerne, som den første afstemning ikke røber, kan imidlertid komme til udtryk, hvis man – efter at have konstateret den kontradiktoriske fordeling – foranstalter en ny afstemning mellem forslag 0 ctr.

¹³⁾ Bevis: Det er karakteristisk for det kontradiktoriske tilfælde, at et forslag ikke kan vinde i to afstemninger. Derfor vil det forslag, der ikke deltager i den første afstemning, nødvendigvis vinde i den anden. Når eliminationsmetoden anvendes, vil man altid udskyde forslag 0 fra den første afstemning, og derfor må resultatet blive 0 i sidste omgang, hvis tilfældet er kontradiktorisk.

Forudsætningen for bevisets rigtighed er naturligvis, at stemmefordelingen er uforandret under kontrolafstemningen.

forslaget „A eller B“. Forinden et sådant alternativ forelægges til afstemning, bør det imidlertid klarlægges, hvorledes der skal vælges mellem A og B, hvis forslaget „A eller B“ foretrækkes. Det kan f. eks. henskydes til bestyrelsens afgørelse, eller det kan bero på et eller andet kriterium, der ikke kendes i øjeblikket. Det kan også gøres afhængigt af lodtrækning, hvis forsamlingen tilslutter sig denne udvej. Når vælgerne nu stemmer om forslagene 0 ctr. „A eller B“, gør de det altså med viden om, at valget mellem A og B (hvis „A eller B“ vedtages) ligger uden for deres indflydelse.

Giver denne afstemning flertal for 0, er der ingen skade sket. Afstemningen har vel været overflødig, men den giver dog en tryghedsfølelse. Giver afstemningen derimod flertal for „A eller B“ er der nået et positivt resultat, som ikke kunne være nået ved nogen anden metode.

Man kan nu spørge, om denne mulighed ikke burde være forudset fra starten og være taget med allerede i den første afstemning; man kunne have opstillet 4 forslag: A, B, „A eller B“ og 0. Svaret må dog være, at det ville være urimeligt på forhånd at bebyrde vælgerne med den komplicerede problemstilling, som muligheden „A eller B“ frembyder. Den bliver jo kun aktuel i de sjældne kontradiktoriske tilfælde. Derfor synes det naturligt at vente med at præsentere denne mulighed, indtil den viser sig aktuel.

Nu vil det normalt stride mod de parlamentariske regler, at der fremsættes nye forslag efter afstemningens afslutning. Den forsigtige dirigent bør derfor, inden han påbegynder afstemningen efter præferencemetoden, forbeholde sig, at der kan fremsættes et forslag „A eller B“, hvis tilfældet viser sig kontradiktorisk. Når han således på forhånd tilkendegiver, at afstemningen ikke er afsluttet, før dette spørgsmål er klarlagt, kan der næppe fremsættes formelle indvendinger mod fremgangsmåden.

Den her beskrevne fremgangsmåde – at stemme om 0 ctr. „A eller B“ i de kontradiktoriske tilfælde – er ikke almindelig, og den vil næppe være let at benytte eller forklare i en forsamling, der ikke er fortrolig med præferencemetoden. Der er da heller ikke noget forkert i at blive stående ved resultatet 0, der som anført også bliver resultatet efter eliminationsmetoden. Når tilfældet er kontradiktorisk, kan man ikke ved nogen metode udfinde et sikkert flertal, og det kan derfor være det rigtigste at bevare status quo. Den situation, at en forandring er påkrævet og ønsket, uden at man dog kan beslutte sig til, hvilken forandring – af flere mulige – man vil gennemføre, er jo ikke noget for kollektive enheder særegent. Den kan også indtræde for en enkeltmand, som – skønt han er enerådende – ikke kan træffe sit valg mellem de foreliggende muligheder og derfor blive ved det bestående, til trods for, at han indser denne tilstands mangler.

Man kan derfor sige, at den „ubeslutsomhed“, som det kontradiktoriske tilfælde er udtryk for, ikke skyldes afstemningsmetodens ufuldkommenhed, men beror på selve beslutningens vanskelighed. Denne vanskelig-

hed kan man i et kollektivt organ kun søge løst ved forhandling med henblik på at få formuleret et forslag, der har større udsigt til at samle et flertal. Problemet kan ikke løses ved en forbedret afstemningsmetode, men kun ved en ændret formulering af afstemningstemaet.

b. Flere end to forslag er fremsat.

Vi betragter først det tilfælde, at der fremsættes tre excluderende forslag. (Om flere end tre forslag, se ndf. under 3. b.).

Eksempel 7:

- A. Køb af ejendom
 - B. Leje af lokaler
 - C. Udvidelse ved tilbygning
- Den fjerde logiske mulighed er forkastelse af alle forslag.

Afstemningen kan gennemføres på følgende måder:

(1) Efter præferencemetoden:

De fire forslag A, B, C og 0 prøves parvis, et mod hvert af de andre (lettest ved skriftlig afstemning med opførelse i præferenceorden). Der ved finder man – bortset fra de kontradiktoriske tilfælde – hvilket forslag der foretrækkes af flertallet fremfor ethvert af de andre. Er tilfældet kontradiktorisk (hvilket indtræffer noget hyppigere med fire forslag end med tre), må dirigenten enten erklære alle forslag forkastet (status quo bevares) eller foranledige et subsidært forslag sat under afstemning over for 0, således som anført under a.

(2) Efter eliminationsmetoden:

Man begynder med at vælge mellem A, B og C og derefter stilles det foretrukne til afstemning. Metoden viser her sin svaghed ved valget mellem de tre sideordnede forslag A, B og C, fordi rækkefølgen af afstemningerne kan øve indflydelse. Begynder man med A og B, har C de bedste chancer for at sejre, hvis tilfældet er eller kan gøres kontradiktorisk.

(3) Man kan endelig *kombinere de to metoder*, idet man starter med at vælge mellem A, B og C efter præferencemetoden for derefter, når dette valg er truffet, at stille det foretrukne til afstemning.

2. Ikke-excluderende forslag.

Det forudsættes i det følgende, at de fremsatte forslag ikke blot formelt, men også reelt er uafhængige, således at der både teoretisk og prak-

tisk er mulighed for at vedtage begge eller alle forslag. Det gør i øvrigt ingen forskel, om der er to eller flere forslag til behandling. For overskuelighedens skyld opereres i det følgende med to forslag.

Eksempel 8:

Der forhandles om anvendelse af et disponibelt overskud på 50.000 kr.

Forslag A: 10.000 kr. udbetales som gratiale til personalet.

Forslag B: 10.000 kr. skænkes til personalets pensionskasse.

Der er her fire muligheder: $A+0$, $B+0$, $A+B$ samt 0 .

Selv om forslagene A og B både formelt og reelt er uafhængige, kan det imidlertid ikke udelukkes, at nogle af de stemmende anser forslagene for excluderende, idet de ræsonnerer, at mere end 10.000 kr. i alt bør man ikke ofre på personalet. Om det så bliver til gratiale eller pensionskasse er dem måske mindre væsentligt. Sådanne betragtninger vil undertiden komme til udtryk gennem et nyt forslag, der f. eks. kan lyde: „Af overskuddet anvendes 10.000 kr. enten til (A) eller til (B)“. Dette nye forslag (C) må da inddrages under afstemningen.

Selv om et sådant forslag C ikke fremsættes, går det imidlertid ikke an at betragte forslagene A og B som i den grad uafhængige af hinanden, at rækkefølgen af afstemningerne ikke kan få betydning. Hvis man stemmer om hvert forslag for sig med ja eller nej, vil det forslag, der afstemmes først, have de bedste chancer. Hvis det vedtages, vil den næste afstemning blive påvirket af de deltagere, som mener, at 10.000 kr. i alt kan være nok.

Heller ikke *eliminationsmetoden* er pålidelig, fordi den forudsætter en rækkefølge i afstemningerne, og rækkefølgen kan påvirke udfaldet.

Præferencemetoden stiller de fire muligheder lige. Ved at formulere $A + B$ som et selvstændigt forslag, kan man overflødiggøre det ovenfor nævnte forslag C („kun 10.000 kr. i alt“), som jo har en lidt odiøs klang, og som måske allerede af den grund ikke ville blive fremsat. Vælgerne har nu fuld frihed til at vedtage et af forslagene eller dem begge eller forkaste dem begge.

3. Ændringsforslag.

Som tidligere anført forstås ved ændringsforslag kun suppositive forslag. Ved underændringsforslag forstås forslag, der forholder sig suppositivt til et ændringsforslag. (Om begrebet suppositive forslag, se ovf. under II, B. 2.).

a. Involverende forslag.

Eksempel 9:

Af et disponibelt overskud på 50.000 kr. foreslås det at uddele 10.000 kr. som gratiale (forslag A). Ændringsforslaget går ud på at forhøje 10.000 kr. til 15.000 kr. (A_1). Der er herefter tre muligheder: A, A_1 og 0.

Det er nu for det første klart, at man ikke kan stemme om gratiale eller ikke gratiale, før man ved, hvor meget der skal ydes. Nogle vil måske gerne give 10.000 kr., men hellere 15.000 kr. Andre vil helst slippe helt, subsidiært så billigt som muligt. For begge disse grupper er forslag A_1 involverende i forhold til forslag A, og dette er igen involverende i forhold til 0. Hvis der ikke er andre interessegrupper end de her nævnte, er det forsvarligt at benytte den fremgangsmåde at stemme om det videstgående forslag først, d. v. s. om A_1 . Hvis dette får flere ja-stemmer end nej-stemmer, er det vedtaget. I modsat fald sættes forslag A under afstemning til vedtagelse eller forkastelse.

En sådan situation, hvor forslagene er rent involverende, vil imidlertid kun sjældent foreligge. Der kan gøre sig mange nuancerede opfattelser gældende i forsamlingen. Nogle vil f. eks. helst give 15.000 kr., men subsidiært ingenting, da de finder 10.000 kr. for småligt. Disse vælgere foretrækker altså A_1 for hvert af de andre forslag, men de foretrækker samtidig 0 fremfor A. Om sådanne eller beslægtede synspunkter er repræsenteret i forsamlingen, kan dirigenten ikke altid vide, og han har ikke lov at udelukke dem, blot fordi de ikke kommer til orde gennem et forslag. Han kan imidlertid tilgodese disse synspunkter ved at anvende *præferencemetoden*. Man stemmer da under eet om A, A_1 og 0 og foretager optælling ved parvis sammenligning. Derved får alle synspunkter en ligelig chance for at gøre sig gældende.

b. Ikke-involverende forslag.

Under forhandlingerne om et hovedforslag vil der ofte blive fremsat flere ændringsforslag, hvoraf nogle er indbyrdes excluderende, medens andre er ikke-excluderende. Det kan ofte være en kunst at arrangere afstemningen over flere hinanden tilsyneladende uvedkommende forslag. Hvis rækkefølgen kan tænkes at influere på udfaldet, vil det være sikrest at benytte præferencemetoden, som ofte vil forekomme mere overskuelig. Rækkefølgen kan da enten være den, hvori forslagene er fremsat, eller den, som dirigenten finder mest praktisk. Nogle eksempler skal nu belyse nogle typiske situationer:

Eksempel 10:

Til et forslag om nedsættelse af et udvalg (A) stilles det ændringsforslag, at det højst må omfatte tre mand (A_1).

Sidstnævnte forslag er suppositivt, men dets vedtagelse indebærer ikke, at et udvalg skal nedsættes. Efter eliminationsmetoden stemmes der først om A_1 ; vedtages det, stemmes der om A i den således ændrede skikkelse. Forkastes A_1 , stemmes der om det uændrede A. Efter præferencemetoden stilles de tre forslag (A, A_1 og 0) til afstemning under eet.

Eksempel 11:

Foruden de ovennævnte forslag, A og A_1 , stilles der tillige det ændringsforslag, A_2 , at formanden skal være jurist. Disse to ændringsforslag er ikke-excluderende, og muligvis er de i praksis helt uafhængige og hinanden uvedkommende. I så fald er rækkefølgen uden betydning, og det vil da være mest naturligt at stemme om A_1 og A_2 efter seriemetoden i den orden, hvori de er fremsat. Når disse afstemninger er tilendebragt, sættes A (således som det nu måtte være ændret eller ikke ændret) under afstemning til vedtagelse eller forkastelse.

Eksempel 12:

Fremsættes der endelig, foruden de ovennævnte forslag, det ændringsforslag, at formanden bør være arkitekt (ikke jurist), er dette at anse som et underændringsforslag A_{2a} , der forholder sig excluderende til A_2 . Når man derfor kommer til spørgsmålet om formanden, er der to problemer:

- 1) skal forsamlingen bestemme formandens profession, og
- 2) i bekræftende fald, skal han være jurist eller arkitekt.

Der foreligger nu ikke færre end syv muligheder for afstemningens udfald: 1) udvalg, 2) udvalg på 3 mand, 3) udvalg med juridisk formand, 4) udvalg med arkitekt som formand, 5) udvalg på 3 mand med juridisk formand, 6) udvalg på 3 mand med arkitekt som formand, 7) intet udvalg.

I denne situation er præferencemetoden ikke praktisk, fordi man vil stille større krav til de stemmende, end de kan honorere, nemlig at skulle placere de 7 muligheder i præferenceorden.

Sandsynligvis er rækkefølgen da også uden betydning, fordi der næppe er nogen sammenhæng mellem udvalgets størrelse og formandens profession. Under denne forudsætning kan man gå således frem: Først stemmes der for eller imod A_1 . Derefter vælges der mellem A_2 og A_{2a} , og det foretrukne stilles til afstemning for eller imod. Endelig stilles A – som det nu måtte være ændret eller ikke ændret – til afstemning for eller imod.

Fremsættes der mere end to sideordnede ændringsforslag, der indbyrdes er ekskluderende, er præferencemetoden den eneste pålidelige metode til at afgøre valget mellem de flere ændringsforslag, et valg,

som må overstås, før det foretrukne kan stilles til afstemning eller forkastelse.

Eksempel 13:

- Forslag A: Der nedsættes et udvalg
 Ændringsforslag A₁: do. do. med Jensen som formand
 - A₂: do. do. med Hansen som formand
 - A₃: do. do. med Petersen som formand.

Om der i ændringsforslagene står 3 navne eller tre professioner eller tre politiske partifarver er naturligvis uden betydning for afstemningsmåden. Det vil i alle tilfælde være nødvendigt, inden man kan tage stilling til formandspostens besættelse, at vide, hvem af de tre foreslåede forsamlingen foretrækker. Når dette er afgjort ved hjælp af præferencemetoden, stemmes der om, hvorvidt den foretrukne (lad det være Hansen) skal være udvalgets formand. (Alternativet er, at udvalget selv vælger sin formand). Når dette er afgjort (ved ja- ctr. nej-stemmer), stemmes der om, hvorvidt udvalget skal nedsættes.

Et klassisk eksempel, der har spillet en rolle i litteraturen, skal slutte- lig refereres:

Eksempel 14:

- Forslag A: En fane anskaffes.
 - A₁: En blå fane anskaffes.
 - A₂: En rød fane anskaffes.
 - A₃: En gul fane anskaffes.

Da farven åbenbart har interesse for forsamlingen, bør dette spørgsmål afklares, inden der kan tages stilling til, om en fane i det hele taget skal anskaffes.

Det ville være logisk forkert at stemme om de tre ændringsforslag efter seriemetoden, d. v. s. om et ad gangen, thi derved stiller man det enkelte forslag op mod begge de andre, og man risikerer da let, at de alle forkastes¹⁴). Det mest hensigtsmæssige må være at søge oplyst, hvilken farve hver vælger foretrækker fremfor enhver af de andre. Denne oplysning giver præferencemetoden, undtagen i de kontradiktoriske tilfælde. Konstateres et sådant, kan man enten trække lod mellem farverne eller – måske korrektere – henskyde spørgsmålet til bestyrelsens afgørelse. Når afstemningen om ændringsforslagene er afsluttet, stemmes der om hovedforslaget, og dette tager de stemmende nu stilling til ud fra deres kendskab til løsningen af farvespørgsmålet.

¹⁴) Ikke desto mindre anbefales denne metode af Krenchel, p. 86 f.

I det foreliggende eksempel vil det næppe være praktisk at stille alle forslagene til afstemning under eet efter præferencemetoden. Her foreligger nemlig i alt 5 muligheder, og de kan være vanskelige at rubricere indbyrdes. Praktiske hensyn tilsiger derfor, at man først får afgjort spørgsmålet om farven og derefter tager stilling til, om fanen skal anskaffes.

Det anførte eksempe suppleres undertiden med endnu et „ændringsforslag“, nemlig: Foreningen anskaffer et banner. Det hævdes da undertiden, at dette forslag som det videstgående, bør stilles først til afstemning¹⁵⁾. Dette er imidlertid ikke rigtigt. Forslaget om banner er ikke involverende i forhold til forslagene om fanens farve, og det giver derfor ingen mening at betegne det som „videstgående“. Forslaget må betragtes som et nyt hovedforslag, B, der er excluderende i forhold til forslag A. Fremgangsmåden bliver herefter: først stemmes der om farven på den eventuelle fane. Derefter vælges der mellem fane og banner. Og endelig tages der stilling til, om det således valgte samlingsmærke skal anskaffes eller ikke.

c. Paragrafvis afstemning.

Ved afstemning om vedtægter, forretningsordener og lignende samlinger af regler, foreligger der et forslag, som kan opløses i en række bestanddele. Tydeligst kommer det frem, når vedtægterne forelægges ved en sammenslutnings stiftelse, men det kan også forekomme ved senere ændring af vedtægter. I øvrigt er fænomenet ikke begrænset til vedtægter og lignende, men kan også opstå ved andre beslutninger, der består af en række enkeltheder, som tilsammen udgør en helhed.

Hvis det fremsatte forslag ikke giver anledning til debat, vil det normalt kunne sættes under afstemning samlet. Men hvis enkelte bestemmelser har været kritiseret, uden at dette dog har affødt ændringsforslag, opstår spørgsmålet, om der skal stemmes om hver paragraf for sig.

I folketingets forretningsorden er paragrafvis afstemning foreskrevet ved lovforslags 2. behandling. Ved 3. behandling derimod stemmes der kun om eventuelle ændringsforslag og derefter om lovforslaget som helhed, § 12, stk. 2, jfr. § 13, stk. 3. Disse regler kan ikke overføres til foreninger eller selskaber.

I mangel af vedtægtsbestemmelser må dirigenten kunne bestemme, at der skal stemmes paragrafvis, – dog med de undtagelser, der omtales nedenfor.

¹⁵⁾ Således Krenchel, p. 85.

Det er endvidere almindeligt antaget, at et flertal af forsamlingen kan kræve paragrafvis afstemning, således at dirigenten må bøje sig for forsamlingens ønske herom.

Derimod kan det næppe antages, at det enkelte medlem kan stille et sådant krav. Været for den enkelte ligger i hans adgang til at stille ændringsforslag, hvorved han altid kan fremtvinge paragrafvis afstemning om de bestemmelser, han er utilfreds med.

Når den paragrafvis afstemning er gennemført, sættes forslaget i sin helhed, således som det nu måtte være blevet ændret eller beskåret, under endelig afstemning til vedtagelse eller forkastelse.

Formålet med paragrafvis afstemning er i første række at skabe en garanti for, at alle paragrafferne er blevet omhyggeligt overvejet af forsamlingen. Derimod frembyder den paragrafvis afstemning ingen specielle metodiske problemer.

Ved iværksættelse af paragrafvis afstemning må dirigenten være opmærksom på sammenhængen mellem paragrafferne og må ikke kritikløst følge forslagets inddeling. Nogle bestemmelser kan være suppositive i forhold til andre. Hvis § X, der indeholder regler om adgang til exclusion, forkastes, må § Y, der angiver fremgangsmåden ved exclusion, også udgå. Dirigenten må derfor opdele forslaget i et antal punkter, der er indbyrdes uafhængige, således at et eller flere af dem kan udgå eller tåle ændring, uden at det påvirker indholdet af de øvrige bestemmelser. Excluderende alternativer kan naturligvis ikke afstemmes paragrafvis (sådanne kan dog vanskeligt tænkes i vedtægter, medmindre der er begået redaktionelle fejl).

Det kan efter omstændighederne være kompliceret at tilrettelægge en paragrafvis afstemning rigtigt, og dette er sikkert en af grundene til, at den ikke praktiseres hyppigt. Hvis der imidlertid skal stemmes om ændring af de bestående vedtægter, og hvis ændringsforslagene angår 2 eller 3 af hinanden uafhængige bestemmelser, vil det ikke blot være korrekt, men også uhyre simpelt at stemme om hver paragraf for sig, for derefter at sætte hele forslaget under afstemning.

IV. Simpelt eller kvalificeret flertal?

Kvalificeret flertal kræves kun, når det udtrykkelig er hjemlet i lovgivningen eller i vedtægterne. Fra lovgivningen kendes vistnok – inden for selskabs- og foreningsretten – ikke andre eksempler end aktieselskabsloven § 57. I mange foreninger og selskaber har man vedtægtsmæssigt krav om kvalificeret majoritet (som regel $\frac{3}{5}$, $\frac{2}{3}$ eller $\frac{3}{4}$ af

stemmerne) til gennemførelse af beslutning om ændring af formålet, om opløsning af sammenslutningen eller ændring af vedtægterne.

Ved udarbejdelse af vedtægter bør man i øvrigt være varsom med at foreskrive kvalificeret flertal, hvis dette ikke kræves af loven. Kvalificeret flertal strider mod demokratiets princip, fordi det indebærer, at et mindretal bliver bestemmende. Det er endvidere udviklingshæmmende, fordi det giver de konservative tendenser en dominerende indflydelse. Kvalificeret flertal bør derfor kun foreskrives, når stærke grunde taler for at undgå forandring af det engang vedtagne. At kræve kvalificeret flertal til alle vedtægtsændringer, herunder kontingentforhøjelse, vil sjældent være påkrævet. Derimod kan der være god mening i at kræve det til ændring af formålparagraffen. Når kvalificeret flertal kræves til alle vedtægtsændringer i talrige foreninger, kan det måske skyldes, at stifterne ved affattelsen kritikløst kopierer et tilfældigt udvalg af andre foreningers vedtægter uden at besinde sig tilstrækkeligt på, om tilsvarende regler nu også er rimelige i den forening, de vil danne¹⁶⁾.

Når kvalificeret flertal imidlertid er foreskrevet, må dette naturligvis respekteres ved afstemningen. Det erindres herved, at det foreskrevne flertal i så fald skal konstateres blandt de afgivne stemmer, ikke blandt de tilstedeværende stemmeberettigede.

Kravet om kvalificeret flertal gælder kun den endelige vedtagelse af det fremsatte forslag, ikke de foregående afstemninger angående forslaget affattelse. Dette følger af, at en bestemmelse om kvalificeret flertal er en fravigelse af de almindelige regler om flertalsafgørelse og derfor ikke bør fortolkes udvidende. Kravet om kvalifikation må ikke udstrækkes længere, end vedtægternes ord hjemler. Dertil kommer, at de indledende afstemninger kun går ud på at konstatere, hvilken af flere foreslåede formuleringer forsamlingen anser for bedst, og dette kan altid – og kan kun – fastslås ved simpel stemmeflerhed. Man kan også udtrykke sagen på den måde, at de indledende afstemninger angår valg, ikke

¹⁶⁾ Der kræves ofte kvalificeret flertal til udnævnelse af æresmedlemmer (i Studenterforeningen, f. eks. $\frac{5}{6}$). Dette kan være rimeligt, fordi æren let bliver noget tvivlsom, hvis der ikke er stort flertal for beslutningen. Det er desuden ubetænkeligt, fordi det drejer sig om en for foreningens virksomhed uvæsentlig beslutning.

I De Samvirkende Fagforbunds love, § 15 kræves $\frac{3}{4}$ majoritet til beslutning om påbegyndelse af arbejdsstandsninger, hvorimod fortsættelse eller afslutning kan besluttes med alm. majoritet. – Iflg. Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbunds love, § 13, skal forslag om indkaldelse af ekstraordinær kongres vedtages med $\frac{2}{3}$ stemmers majoritet. – Tilsvarende regel findes i lovene for Dansk Jernbaneforbund § 7. Dansk Arbejdsgiverforening kræver $\frac{3}{4}$ majoritet bl. a. til vedtagelse af lock-out og til eksklusion af medlemmer. § 16.

beslutninger. Krav om kvalificeret majoritet kan begrebsmæssigt kun angå beslutninger, ikke valg. Ændringsforslag kan derfor vedtages med simpelt flertal. Dette gælder ikke blot suppositive forslag, men også valg mellem to eller flere hovedforslag, der er gensidigt excluderende. Hvis det derimod drejer sig om ikke-excluderende forslag, der formelt og reelt kan gennemføres kumulativt, må hvert af dem vedtages med kvalificeret flertal.

Det vil heraf ses, at den i parlamentarisk praksis velkendte sætning, at ændringsforslag kan vedtages med simpelt flertal, selv om hovedforslaget kræver kvalificeret flertal, ikke må anvendes kritikløst. Den gælder suppositive forslag, herunder ikke blot egentlige ændringsforslag, men også valg mellem excluderende hovedforslag, idet disse forholder sig suppositivt til et ikke udtrykkeligt formuleret forslag om sagens løsning på en af de foreslåede måder. Derimod gælder den ikke uafhængige forslag, selv om disse sigter mod løsning af samme problem. Når de kan gennemføres kumulativt, er et valg mellem dem ikke nødvendigt, de må sættes under afstemning hver for sig og er kun vedtaget, hvis det foreskrevne flertal opnås.

De tre muligheder kan belyses med følgende eksempler.

Eksempel 15:

Et forslag om kontingentforhøjelse med 10 kr. foreslås ændret til 15 kr. Ændringsforslaget kan vedtages med simpelt flertal, og det således ændrede forslag skal derefter vedtages med kvalificeret flertal.

Eksempel 16:

I en forening, der holder møde en gang om måneden, stilles der forslag om, at den første tirsdag i hver måned gøres til fast mødedag. (Det forudsættes, at dette kræver en vedtægtsændring med kvalificeret flertal). Et medlem foreslår torsdag i stedet for tirsdag. Dette er ikke et egentligt ændringsforslag, thi det forholder sig ikke suppositivt til det første. Men tirsdag og torsdag, der er excluderende, er suppositive alternativer til det underforståede forslag om en fast mødedag. Derfor må der først vælges ved simpelt flertal mellem de to ugedage, og derpå må den foretrukne vedtages med kvalificeret flertal.

Eksempel 17:

I en tennisklub forhandles der om udvidelse af klubbens aktivitet, hvilket kræver ændring af formålsparagraffen. Et medlem foreslår, at man inddrager badminton under formålet. Et andet medlem vil foretrække håndbold. Disse to muligheder udelukker ikke formelt hinanden, og hvis de også reelt er realisable samtidig, må de betragtes som ikke-excluderende forslag, der skal afstemmes hver for sig og opnå kvalificeret flertal.

Det kan tænkes, at der i forsamlingen rejser sig røster for foreløbig at forsøge med den ene udvidelse – enten badminton eller håndbold. Der er nu i virkeligheden fire forslag:

- A: Badminton,
- B: Håndbold,
- C: Både badminton og håndbold (ikke udtrykkelig formuleret)
- C₁: Enten badminton eller håndbold.

C₁ er et suppositivt ændringsforslag til det ikke direkte fremsatte forslag C. Det indeholder en begrænsning af C, og der stemmes først om dette. Der kræves kun simpelt flertal til afgørelsen. Vedtages C₁, er A og B hermed omdannet til excluderende alternativer, og der må nu vælges mellem dem (simpelt flertal). Dette valgte forslag sættes endelig til afstemning (kvalificeret flertal).

Forkastes C₁, er A og B ikke-excluderende forslag, der kan sættes under afstemning hver for sig, og som begge kræver kvalificeret flertal til vedtagelse. Det kan imidlertid tænkes, at der ikke er kvalificeret flertal for noget af forslagene hver for sig, men at der er kvalificeret flertal for kumulativt gennemførelse af dem begge. Hvis derfor både A og B forkastes, bør C sættes under afstemning. Derimod har det ingen mening at lade forsamlingen vælge mellem A, B og C (eventuelt ved præference-metoden), thi dette valg er allerede afgjort ved afstemningen mellem C og C₁.

Hvad der ovenfor er anført om forholdet mellem kvalificeret og simpelt flertal, finder tilsvarende anvendelse på krav om quorum, således at quorumkravet må frafalde ved ændringsforslag under samme betingelser, som et krav om kvalificeret flertal må frafalde.

U. Tillids- og mistillidsvota.

Under forhandlingerne på en generalforsamling kan der blive fremsat så kraftig kritik af ledelsen, at den vil overveje, om den bør nedlægge mandaterne. Ofte vil den da kræve et tillidsvotum for at fortsætte. Et forslag herom, der kan fremsættes af ethvert medlem, kan f. eks. formuleres således: „Idet generalforsamlingen udtrykker sin fortsatte tillid til bestyrelsens ledelse af foreningen, går den over til næste punkt på dagsordenen“. Hvis forslaget vedtaget, er debatten om dette punkt endt, og dirigenten må gå videre til næste punkt. Formelt fremtræder forslaget som et „forslag til dagsordenen“, og da forslaget skal begrundes, kaldes det undertiden for en motiveret dagsorden.

Hvis forslaget går ud på at stille et mistillidsvotum, kan det eksempelvis formuleres således: „Efter at forsamlingen har modtaget formandens meddelelse om det stedfundne underslæb, udtaler den sin mistillid til formandens fortsatte medlemsskab af bestyrelsen og går hermed over til næste sag på dagsordenen“. Eller udtrykt på en anden måde: „Idet generalforsamlingen ikke ønsker at tage stilling til, hvilke foranstaltninger der skal træffes i anledning af det konstaterede underslæb, før nyt bestyrelsesvalg har fundet sted, fortsætter den forhandlingerne“.

I første situation vil formanden, i anden hele bestyrelsen som regel tage konsekvensen af det mangelfulde tilsyn og nedlægge hvervet. Nogen pligt hertil eksisterer dog ikke.

Over sådanne forslag stemmes på sædvanlig måde, idet vedtagelse kræver absolut flertal. Der kan stilles ændringsforslag, f. eks. gående ud på at skærpe eller mildne kritikken, og over disse ændringsforslag må der da stemmes, inden hovedforslaget stilles til afstemning.

Den nævnte formulering, hvor forsamlingen vedtager at gå over til næste punkt på dagsordenen eller at fortsætte forhandlingerne, anvendes især i politiske forsamlinger, særlig i folketinget¹⁷). I selskaber og foreninger, hvor fortroligheden med parlamentarisk skik ofte er mindre udviklet, kan man også anvende en mere direkte tilkendegivelse af tillid eller mistillid, f. eks. udtrykt således: „Forsamlingen tager formandens redegørelse for til efterretning og udtaler sin tillid til hans fortsatte ledelse“.

Undertiden fremsættes der to forslag, der går imod hinanden, idet det ene fremtræder som et tillids-, det andet som et mistillidsvotum. Spørgsmålet er da, hvilket der skal sættes under afstemning først. Vedtages det første, har det ingen mening at stemme om det andet. Det er vistnok den almindelige opfattelse, at rækkefølgen bestemmes af dirigenten, men at han kan henskyde denne afgørelse til forsamlingen¹⁸). I overensstemmelse med denne opfattelse må dirigenten være berettiget til at sætte forslagene under afstemning i den orden, hvori der er fremsat. Men han kan også vælge at begynde med det forslag, der efter hans skøn har størst chance for at blive vedtaget. Skønner han forkert, og forslaget forkastes, må han sætte det andet til afstemning. Forkastes også dette, er intet standpunkt tilkendegivet.

Der er imidlertid også en anden udvej, nemlig at betragte de to dagsordener som excluderende alternativer, mellem hvilke der må træffes et valg. Derved undgår man diskussion om rækkefølgen, der utvivlsomt i visse situationer kan øve en psykologisk indflydelse på udfaldet. Det må blot erindres, at når forsamlingens flertal har valgt et af de to forslag, må dette derefter sættes under afstemning¹⁹).

¹⁷) Folketingets forretningsorden § 24: „Der kan under enhver forhandling . . . fremsættes et med grunde understøttet forslag om overgang til næste sag på dagsordenen eller om, at den foreliggende sags behandling skal fortsætte (motiveret dagsorden)“.

¹⁸) Ifl. Folketingets forretningsorden § 34, kan 17 medlemmer begære, at tinget bestemmer rækkefølgen af afstemningerne.

¹⁹) Denne løsning er såvidt ses ikke omtalt i litteraturen, til trods for at den ikke blot er nærliggende, men også fritager dirigenten for at tage stilling til rækkefølgens vanskelige dilemma.